

ความสัมพันธ์และเปรียบเทียบระหว่างอริยมรรคกับการบรรลุธรรม
Relationship and comparison between the Noble Path and attainment of
Dhamma

พระอภิรัตน์ อริยวิโส
Phra Apirat Ariyawamso
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkomrajavidyalaya University
Email: mahawaramun@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และเปรียบเทียบระหว่างอริยมรรคกับการบรรลุธรรม โดยศึกษาจากพระไตรปิฎกเป็นหลัก ผลการศึกษาพบว่า อริยมรรค คือ เส้นทางแห่งการปฏิบัติที่ประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ประการ เป็นแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบเพื่อนำพาสัตว์โลกให้หลุดพ้นจากทุกข์ เป็นเส้นทางแห่งการปฏิบัติที่นำไปสู่ การบรรลุธรรม หรือการดับทุกข์ เปรียบเสมือนแผนที่ ที่ชี้แนวทางไปสู่จุดหมายปลายทางที่ต้องการ อริยมรรคมีองค์ประกอบ 8 ประการ ที่ครอบคลุมทั้งกาย วาจา ใจ และปัญญา การปฏิบัติตามอริยมรรคอย่างสม่ำเสมอและถูกต้อง จะช่วยพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ สามารถขจัดกิเลสต้นเหตุ และนำทางไปสู่การบรรลุธรรม ซึ่งเป็นสภาวะที่จิตใจหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง มีความสงบ เย็น และเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์ การบรรลุธรรม แบ่งเป็นขั้นตอนตามระดับของการละสังโยชน์ ได้แก่ โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และพระอรหันต์ โดยพระอรหันต์เป็นผู้ที่บรรลุธรรมสูงสุด สามารถดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง ผู้ที่บรรลุธรรม 4 ระดับอาศัยเกณฑ์การละสังโยชน์เป็นเครื่องพิจารณา เรียกว่าคนที่บรรลุธรรมนี้ว่า “อริยบุคคล” อริยมรรคและการบรรลุธรรมเป็นสองสิ่งที่ยแยกกันไม่ออก อริยมรรคเป็นเส้นทาง การบรรลุธรรมเป็นเป้าหมาย การปฏิบัติตามอริยมรรคอย่างถูกต้องจะนำไปสู่การบรรลุธรรม และการบรรลุธรรมก็เป็นผลลัพธ์ของการปฏิบัติตามอริยมรรค

คำสำคัญ: อริยมรรค, การบรรลุธรรม, พระพุทธศาสนา

Abstract

This academic article aims to study the relationship and comparison between the Noble Path and the attainment of Dhamma, mainly studying from the Tripitaka. The

results of the study found that the Noble Path is a path of practice consisting of 8 elements. It is a guideline discovered by the Lord Buddha to lead beings to escape from suffering. It is a path of practice leading to the attainment of Dhamma or the cessation of suffering, like a map that points the way to the desired destination. The Noble Path has 8 elements covering the body, speech, mind and wisdom. Practicing the Noble Path consistently and correctly will help develop the mind to be pure, able to eliminate defilements and desires, and lead to the attainment of Dhamma, which is a state in which the mind is free from all suffering, is peaceful, cool and completely free. The attainment of Dhamma is divided into steps according to the level of abandoning fetters, namely Sotapanna, Sakadagami, Anagami and Arahant, where Arahant is the person who has attained the highest level of Dhamma and can completely extinguish suffering. Those who attain Dhamma at the 4 levels, based on the criteria of abandoning fetters, are called “noble persons”. The Noble Path and the attainment of Dhamma are two things that cannot be separated. The Noble Path is the path, the attainment of Dhamma is the goal. Right practice of the Noble Path leads to the attainment of Dhamma, and the attainment of Dhamma is the result of practicing the Noble Path.

Keywords: Noble Path, Attainment of Dhamma, Buddhism

บทนำ

อริยมรรคและการบรรลุธรรมเป็นแนวคิดสำคัญในพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด อริยมรรคเปรียบเสมือนเส้นทางที่นำไปสู่การบรรลุธรรม ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรม การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสองแนวคิดนี้จะช่วยให้เราเข้าใจกระบวนการบรรลุธรรม ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในทางพระพุทธศาสนานั้น การแสวงหาความหลุดพ้นจากความทุกข์ ถือเป็นเป้าหมายอันสูงสุดทางพระพุทธศาสนา นับตั้งแต่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวช เพื่อแสวงหาทางพ้นทุกข์จนได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดระยะเวลา 45 พรรษานั้น พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพุทธกิจแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ พระธรรมที่พระองค์แสดงนั้นล้วนเกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของทุกข์ และวิธีการดับทุกข์ ข้อปฏิบัติต่าง ๆ อันจะนำไปสู่ปฏิบัติเข้าถึงความดับทุกข์หรือบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์จนมีผู้ได้บรรลุธรรมตามพระองค์ เข้าถึงความดับทุกข์ได้สิ้นเชิง กล่าว คือ บรรลุพระนิพพานทั้งสาวกที่เป็นบรรพชิตและที่เป็น

คฤหัสถ์ (พระมหาทศพร สุมุฑโก (อ่อนน้อม), 2563 : 2) โดยอาศัยการปฏิบัติตนตามแนวทางมัชฌิมาปฏิปทา หรือที่เรียกว่าอริยมรรคมีองค์ 8 ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ (พระไตรปิฎกภาษาไทย, เล่ม 4 ข้อ 13 : 20-21) ซึ่งทั้งหมดนี้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสอธิบายว่าเป็นทางทำให้เกิดจักขุ (ดวงตาเห็นธรรม) แล้วทำให้เกิดญาณ (ความรู้แจ้งธรรม) เป็นไปเพื่อการทำกิเลสให้สงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความรู้พร้อม เพื่อนิพพาน (การดับกิเลสออกเสียได้) จากพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นว่า มัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางออกจากที่สุดโต่งทั้ง 2 นั้น คือ การคลุกคลีด้วยกาม (กามสุขัลลิกานุโยค) และการทรมานตน (อัตตกิลมถานุโยค) ซึ่งพระพุทธองค์ไม่เพียงแต่แสดงหรือสอน แต่ทรงปฏิบัติให้เห็นด้วยพระองค์เอง จึงกล้ายืนยันว่า ปฏิปทานี้เป็นทางออกจากที่สุดโต่งทั้ง 2 ได้ และเป็นทางออกให้พระองค์ได้บรรลุ พระปัญญาอันยิ่งใหญ่ที่เรียกว่า สัมมาสัมโพธิญาณ (พระไตรปิฎกภาษาไทย, เล่ม 4 ข้อ 13 : 20-21) อริยมรรคเป็นเงื่อนไขจำเป็นในการบรรลุธรรม ผู้ที่ต้องการบรรลุธรรมต้องปฏิบัติตามอริยมรรคอย่างเคร่งครัด การละเลยองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งของอริยมรรค ย่อมทำให้การบรรลุธรรมเป็นไปได้อีก

ในพระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทของผู้บรรลุธรรมหรือที่เรียกว่า พระอริยบุคคล ออกเป็น 4 ประเภท คือ (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, เล่ม 19 ข้อ 35 : 35)

1. พระโสดาบัน หมายถึง ผู้เข้าถึงกระแสธรรม ผู้แรกถึงกระแสธรรม (คืออริยมรรค)
2. พระสกิทาคามี แปลว่า ผู้กลับมาเพียงครั้งเดียว
3. พระอนาคามี แปลว่า ผู้ไม่มาเกิดอีก หมายความว่า จะไม่กลับมาเกิดในกามาวจรภพอีก แต่จะเกิดในพรหมโลกอีกเพียงครั้งเดียว แล้วจะนิพพานจากพรหมโลกนั้นเลย
4. พระอรหันต์ คือ ผู้สำเร็จธรรมวิเศษสูงสุดในพระพุทธศาสนา พระอริยบุคคลขั้นสูงสุด

ในพระไตรปิฎกปรากฏเรื่องราวของผู้ที่บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลจำนวนมาก เพราะพระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายให้สรรพสัตว์พันทุกข์ทั้งปวง การเผยแผ่พระธรรมของพระองค์จึงมุ่งเป้าไปเพื่อความพ้นทุกข์ ดังปรากฏในพระดำรัสประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาว่า “เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, เล่ม 4 ข้อ 18 : 25) และจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ทำให้มีผู้ออกบวชตามและบรรลุธรรมในระดับต่างๆ จนถึงพระอรหันต์เป็นจำนวนมาก ต่อมาได้มีการอุปสมบทให้แก่สตรี เรียกว่า ภิกษุณี ด้วยทรงมีพระเมตตาในเหตุผลว่า “มาตุคามออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่தாகตประกาศไว้ สามารถทำให้แจ้งโสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหันต์ผล” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, เล่ม 7 ข้อ 402 : 314) ได้ ทั้งพระภิกษุและภิกษุณีต่างเป็นกำลังหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงและเจริญรุ่งเรือง

เนื้อหา

1. อริยมรรคในทางพระพุทธศาสนา

อริยมรรคมีองค์ 8 คือ 1) สัมมาทิฏฐิ 2) สัมมาสังกัปปะ 3) สัมมาวาจา 4) สัมมากัมมันตะ 5) สัมมาอาชีวะ 6) สัมมาวายามะ 7) สัมมาสติ 8) สัมมาสมาธิ เป็นทางอันประเสริฐ เป็นทางดำเนินไปของพระอริยะ ซึ่งเป็นหนทางทำให้สำเร็จความเป็นพระอริยะ คือ โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล สกทาคามิมรรค สกทาคามีผล อนาคามิมรรค อนาคามีผล อรหัตมรรค และอรหัตผล (พระโมคคัลลานเถระ, 2557)

ความสำคัญของอริยมรรคมีองค์ 8 คือ เป็นข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลางที่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยเจ้าทั้งหลายดำเนินไปสู่ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติในอริยมรรคมีองค์ 8 นี้เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดวิปัสสนาปัญญา ก่อน ภายหลังต่อมายังเป็นปัจจัยให้เกิดมรรคญาณผลญาณ และนิพพานในที่สุดตั้งข้อความในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรว่า มัชฌิมาปฏิปทาที่ตถาคตได้ตรัสรู้ อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานนั้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หลักธรรมในอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่

- 1) สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ คือ ปัญญาอันเห็นชอบในอริยสัจ 4 องค์ธรรม คือ ปัญญาเจตสิก
- 2) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ คือ ดำริในการออกจากกาม ดำริในการไม่พยาบาท ความดำริอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา องค์ธรรม คือ วิตกเจตสิก
- 3) สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือ การพูดถูกธรรมวินัย การงดเว้นวจีทุจริต 4 ได้เด็ดขาดจึงจัดเป็นสัมมาวาจาในมรรค องค์ธรรม คือ สัมมาวาจาเจตสิก
- 4) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ คือ (1) การงดเว้นจากการล้างผลาญชีวิต (2) การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามาได้ให้ และ (3) การงดเว้นจากการประพฤตินอกในกาม องค์ธรรม คือ สัมมากัมมันตเจตสิก
- 5) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ คือ การงดเว้นจากการเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด จากกายทุจริต 3 วจีทุจริต 4 องค์ธรรม คือ สัมมาอาชีวะเจตสิก
- 6) สัมมาวายามะ เพียรชอบ คือ เกิดฉันทะพยายามปรารถนาความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ ตั้งใจประพฤติปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างจริง ๆ เพื่อให้หลุดพ้นไปจากกิเลส และกองทุกข์โดยเร็วพลัน องค์ธรรม คือ วิริยเจตสิก

7) สัมมาสติ การมีสติกำหนดระลึกอยู่เป็นนิจว่า กำลังทำอะไรอยู่ กำหนดรู้สภาวะที่เกิดขึ้นจริง ในขณะปัจจุบัน ในสภาวะทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิต และธรรม ตามความจำกัดความแบบพระสูตร คือ หลักธรรมที่เรียกว่าสติปัฏฐาน 4 องค์ธรรม คือ สติเจตสิก

8) สัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นโดยถูกต้อง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2561) คือ การที่กุศลจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว องค์ธรรม คือ เอกัคคตาเจตสิกความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ซัดส่าย ความไม่ฟุ้งซ่าน ความที่จิตไม่ซัดส่าย สมณะ สมาธิทริยัม สัมมาสมาธิ สมาธิ พละ สมาธิสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

อริยมรรคมีองค์ 8 ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นวิธีการปฏิบัติที่ทำตามแล้ว สามารถกระทำ ให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้ คือ

1) อริยมรรคมีองค์ 8 ในการปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 คือ การปฏิบัติพิจารณากาย เวทนา จิต และ ธรรม หรือการปฏิบัติมรรคมีองค์ 8 เป็นข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมดำเนินไปตามทาง สายกลางนี้เช่นนี้ แล้วตั้งสติระลึกสภาวะธรรมตามความเป็นจริงในขณะปัจจุบันที่ปรากฏทางทวารทั้ง 6 ก็ จะเห็นทุกสิ่งตามความเป็นจริง มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การเอาสติไปตั้งไว้ที่กายในอริยาบถต่าง ๆ จนเกิดญาณปัญญาที่รู้แจ้งนิพพาน

2) อริยมรรคมีองค์ 8 ในการปฏิบัติอริยสัจ 4 คือ มรรคสัจ เมื่อทุกขสัจที่ผู้ปฏิบัติธรรมกำหนดรู้ ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนา คืออารมณ์ที่ถูกรู้ เป็นสิ่งที่ควรกำหนดให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ว่าตกอยู่ในไตรลักษณ์ ส่วนมรรคสัจซึ่งเป็นปัญญาที่เข้าใจทุกขสัจ คือ สภาวะหยั่งรู้ เป็นธรรมที่ควรพัฒนา อริยมรรคมีองค์ 8 ย่อมพัฒนาได้ด้วยการกำหนดรู้ทุกขสัจ เมื่อโยคีบุคคลกำหนดรู้มรรคสัจ ได้แก่ ปัญญาที่เห็นพอง ยุบ เป็นต้น ตั้งแต่เริ่มแรก จนกระทั่งดับลงไป สิ้นไปหมดไป เป็นมรรคสัจ ปัญญาที่ทราบชัดซึ่งทุกข์ สมุทัยในขณะ ที่ดับไป มรรคสัจ ในธัมมจักรท่านอธิบายว่า “อริยมรรคมีองค์ 8 ที่เป็นโลกุตตระนี้ (วิปัสสนา) ย่อมถึงการ นับว่า เป็นหนทางปฏิบัติที่นำไปสู่ความดับทุกข์” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552) และเมื่อ อริยมรรคได้รับการพัฒนาเต็มที่แล้ว จึงจะรู้แจ้งพระนิพพานซึ่งเป็นธรรมที่ควรทำให้แจ้ง

3) อริยมรรคมีองค์ 8 ในการปฏิบัติไตรสิกขา เป็นกระบวนการปฏิบัติธรรม โดยการเจริญ วิปัสสนาภาวนา เป็นผู้มีความประพฤติพร้อมสมบูรณ์ ได้แก่ ในคัมภีร์วิมุตติมรรค (พระอุปติสสเถระ, 2541) ท่านได้สงเคราะห์ไตรสิกขาลงในอริยมรรค ดังนี้

- (1) โยคีบุคคลกำหนดรู้ศีลสิกขาสงเคราะห์เข้าในสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ
- (2) โยคีบุคคลกำหนดรู้สมาธิสิกขา สงเคราะห์เข้าใน สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ
- (3) โยคีบุคคลกำหนดรู้ปัญญาสิกขา สงเคราะห์เข้าในสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ

อานิสส์ของอริยมรรคมีองค์ 8 ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ว่าโดยหัวข้อแล้วมี 5 ประการ ได้แก่

- 1) เป็นการพัฒนาจักขุปัญญาได้อย่างแท้จริง เป็นทางปฏิบัติให้เกิดจักขุ ให้เกิดปัญญา
- 2) ทำให้กิเลสเครื่องเศร้าหมองสงบลงได้
- 3) ทำให้เกิดรู้ยิ่ง
- 4) ทำให้รู้แจ้งแทงตลอด
- 5) ทำให้ดับทุกข์อย่างสิ้นเชิงได้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) คือ การรู้แจ้งพระนิพพาน

2. การบรรลุดุธรรมในพระพุทธศาสนา

การบรรลุดุธรรมเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา การบรรลุไม่ได้จำกัดเพียงแค่การบรรลุเป็นพระอรหันต์หรือนิพพานเท่านั้น แต่การบรรลุดุธรรมมีระดับของการดับทุกข์ ดับตัณหาเป็นขั้นๆ ไป ผู้ที่บรรลุดุธรรมจะมีระดับ สภาวะและคุณลักษณะที่แตกต่างกันไป การบรรลุดุธรรมเป็นการพัฒนาปัญญา เพื่อให้รู้แจ้งในอริยสัจ 4 ตามระดับขั้นของการบรรลุจนโลกุตตรธรรม คือ ธรรมอันมิใช่วิสัยของโลก หรือ สภาวะพ้นโลก มี 9 อย่าง ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1 (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, เล่ม 34 ข้อ 706 : 278) การเข้าใจอริยสัจนี้เองคือการบรรลุดุธรรม บุคคลผู้เกิดความเข้าใจอย่างนี้ ก็คือบุคคลผู้บรรลุดุธรรม ซึ่งเรียกว่า อริยะ แปลว่า ผู้ห่างไกลจากกิเลส (ลินชัย วงษ์จ่าง, 2548 : 7) การบรรลุดุธรรมจึงเป็นการเข้าถึงจุดหมายในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่การเข้าใจธรรมในระดับต้นๆ คือ ระดับโลกียะ จนถึงเข้าใจเข้าถึงธรรมในระดับมรรคผล คือระดับโลกุตระ (พระมหาอดุลย์ ยโสธโร (บุตรตะเคียน), 2548 : 63) มีปัญหาที่ยังรู้รูปนามตามลำดับแห่งวิปัสสนาญาณ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดเป็นกระบวนการฝึก กาย วาจา ใจ เพื่อพัฒนามนุษย์ เป็นการหักงอแห่งวัฏสงสาร เข้าสู่กระแสแห่งความดับทุกข์ คือ พระนิพพาน ข้ามเครื่องกั้นแต่ละข้อ คือ สังโยชน์ (พระมหาเมธีนา ถาวโร (ไชยอุดม), : 13)

อริยบุคคล 4 จำพวก

อริยบุคคล มีความหมายว่า บุคคลผู้ประเสริฐ ผู้ไกลจากข้าศึก ผู้หักงอแห่งสังสารวัฏได้แล้ว แบ่งได้หลายประเภท คือ แบ่งอย่างใหญ่ได้เป็น พระเสขะ และพระอเสขะ แบ่งตามประเภทบุคคลมี 4 ประเภท คือ 1) พระโสดาบัน 2) พระสกทาคามี 3) พระอนาคามี 4) พระอรหันต์

พระโสดาบัน แปลว่า เข้าถึงกระแสพระนิพพาน ผู้ถึงกระแส คือเข้าสู่มรรคละสังโยชน์ได้ 3 คือ 1) สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่า เป็นตัวเราของเราหรือความเห็นที่ยังติดแน่นในสมมติว่าเป็นตัวตน เรา เขา 2) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย เคลือบแคลง ในพระรัตนตรัย ที่มาที่ไปของชีวิตในปัจจุสมุปบาท เป็นต้น ทำให้ไม่มั่นใจ ไม่เข้มแข็งที่จะดำเนินชีวิตไปตามหลักธรรม 3) สีลัพพตปรามาส ความถ้อยมั่นในศีลพรต คือ ความยึดถือในกฎระเบียบอย่างงมงาย เห็นว่า จะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้เพียงเพราะศีล

สกทาคามี แปลว่า กลับมาอีกครั้งเดียว คือ ผู้ที่บรรลุเป็นพระสกทาคามีจะกลับมาเกิดในกามภูมิ อันได้แก่มนุษย์โลกหรือเทวโลก อีกครั้งเดียวเท่านั้นเป็นผู้ละสังโยชน์ได้ เหมือนกับพระโสดาบัน และกระทำ ราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง

อนาคามี แปลว่า ผู้ไม่มาสู่กามโลกด้วยสามารถแห่งการถือปฏิสนธิอีก คือ มีอันไม่กลับมาเป็นธรรมดาเป็นผู้ปริณิพพานในขั้นนั้นสามารถละสังโยชน์ พระโสดาบัน และละสังโยชน์ได้อีก 2 คือ 4) กามราคะ ความพอใจในกาม 5) ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจ

พระอรหันต์เป็นผู้สิ้นอาสวะแล้ว คือ ถอนขึ้นได้ เป็นของเกิดขึ้นอีกไม่ได้ เผลอแล้วด้วยไฟคือญาณ เหตุนี้จึงเรียกว่า พระชีณาสพพระอรหันต์เป็นผู้อยู่จบแล้ว คือ จบแล้วในธรรมเครื่องอยู่ของพระอริยะ มีจรรยาอันประเสริฐดีแล้ว ฉะนั้นจึงชื่อว่า ผู้อยู่จบแล้วสามารถละสังโยชน์ 5 ข้อของพระอนาคามี และละสังโยชน์ได้อีก 5 คือ (1) รูปราคะ ความกำหนัดยินดีในรูป (2) อรูปราคะ ความกำหนัดยินดีในสภาวะที่มีใช้รูป (3) มานะ ความถือตัว (4) อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน (5) อวิชชา ความไม่รู้ (พระพงษทัต กัจจายฤทธิ์, ธาณี สุวรรณประทีป, สุภีร์ ทุมทอง), 2566 : 945-958)

วิเคราะห์ความสัมพันธ์และเปรียบเทียบระหว่างอริยมรรคกับการบรรลุธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างอริยมรรคกับการบรรลุธรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด อริยมรรคเปรียบเสมือนเส้นทางที่เราต้องเดินตามไปอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อนำไปสู่จุดหมายปลายทาง คือ การบรรลุธรรม อริยมรรคประกอบด้วยองค์ประกอบที่ครอบคลุมทั้งด้านกาย วาจา ใจ และปัญญา ทำให้เป็นแนวทางที่สมบูรณ์ในการพัฒนาตนเอง การปฏิบัติตามอริยมรรคเป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไป และปฏิบัติตามอริยมรรคอย่างสม่ำเสมอและถูกต้อง อาศัยความเพียรพยายามและความอดทน การปฏิบัติแต่ละองค์ประกอบจะช่วยให้จิตใจบริสุทธิ์มากขึ้นเรื่อยๆ จะนำไปสู่การขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์ และบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุด คือ การหลุดพ้นจากทุกข์ โดยอริยมรรคเป็นเงื่อนไขจำเป็นในการบรรลุธรรม สำหรับผู้ที่ต้องการบรรลุธรรมต้องปฏิบัติตามอริยมรรคอย่างเคร่งครัด การละเลยองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งของอริยมรรค ย่อมทำให้การบรรลุธรรมเป็นไปได้อย่างยาก เมื่อปฏิบัติตามอริยมรรคอย่างต่อเนื่องและถูกต้อง กิเลส ตัณหา และอุปาทานต่างๆ จะค่อยๆ หดไป จิตใจจะบริสุทธิ์ และในที่สุดก็จะบรรลุถึงนิพพาน ซึ่งการปฏิบัติตามอริยมรรคไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องอาศัยความเพียรพยายามและความอดทน การบรรลุธรรมจึงเป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไป ไม่ใช่เกิดขึ้นในทันทีทันใด ทั้งอริยมรรคและการบรรลุธรรม มีเป้าหมายร่วมกันคือ การดับทุกข์ การหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา และการบรรลุถึงความสุขที่แท้จริง โดยการบรรลุธรรมนั้น คือ สภาวะที่จิตใจหลุดพ้น จากการละสังโยชน์ได้ ตั้งแต่ชั้น โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และจนกระทั่งดับความทุกข์ทั้งปวง คือ พระอรหันต์ เป็นสภาวะที่สงบ เย็น และเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์ ผู้ที่บรรลุธรรมแล้วจะสามารถดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง และมีชีวิตอยู่ด้วยความสงบสุข

การเปรียบเทียบอริยมรรคกับการบรรลุธรรม

แนวคิด	ลักษณะ	องค์ประกอบ	วิธีการ	ความสำคัญ
อริยมรรค	เส้นทาง	มี 8 องค์ประกอบ	การปฏิบัติตามหลักธรรม	เป็นเครื่องมือในการบรรลุธรรม
การบรรลุธรรม	เป้าหมาย	สภาวะที่ปราศจากกิเลสหรือละสังโยชนได้อย่างต่ำ 3 ข้อ	ผลลัพธ์ของการปฏิบัติ	เป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

การนำไปปฏิบัติ

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอริยมรรคกับการบรรลุธรรม จะช่วยให้เราเข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. ศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างละเอียด และลึกซึ้ง เพื่อให้เข้าใจความหมายของอริยมรรคและการบรรลุธรรม
2. ปฏิบัติธรรม ฝึกปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการนั่งสมาธิ การเจริญสติ หรือการทำความดี
3. แสวงหาคำแนะนำ โดยปรึกษาพระภิกษุสงฆ์หรือผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา เพื่อขอคำแนะนำและข้อคิดเห็นในการปฏิบัติธรรม
4. มีความพากเพียรพยายาม การบรรลุธรรมต้องอาศัยความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ
5. มีความอดทนอดกลั้น การปฏิบัติธรรมอาจต้องใช้เวลา นาน จึงต้องมีความอดทนและไม่รีบร้อน

สรุป

อริยมรรคและการบรรลุธรรมเป็นสองสิ่งที่ยแยกกันไม่ออก อริยมรรคเปรียบเสมือนแผนที่ ที่ชี้ทางไปสู่การบรรลุธรรม การปฏิบัติตามอริยมรรคอย่างถูกต้องและสม่ำเสมอ จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ การหลุดพ้นจากทุกข์ โดยอริยมรรค คือ หนทางปฏิบัติที่ประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ประการ ที่นำไปสู่การดับทุกข์ หรือการบรรลุธรรม ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ ขจัดกิเลสตัณหา และนำไปสู่การหลุดพ้นจากวงจรแห่งความทุกข์ ส่วนการบรรลุธรรม คือ สภาวะที่จิตใจหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา และความทุกข์ เป็นเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ผู้ที่บรรลุธรรมแล้วจะ

สามารถดับทุกข์ได้ ตั้งแต่ชั้น โสตาบัน สกทาคามี อนาคามี และจนกระทั่งดับความทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง คือ พระอรหันต์ และมีชีวิตอยู่ด้วยความสงบสุข อริยมรรคและการบรรลุธรรม ทั้งสองมีความเกี่ยวเนื่องกัน อริยมรรคเป็นเงื่อนไขจำเป็นในการบรรลุธรรม และการบรรลุธรรมก็เป็นผลลัพธ์ของการปฏิบัติตาม อริยมรรค

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การปฏิบัติตามอริยมรรคในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล เช่น พระสงฆ์ ฆราวาส หรือผู้ปฏิบัติธรรม สามารถปฏิบัติตามได้อย่างราบรื่น จนมีวิถีชีวิตหรือสภาพจิตใจที่ดีขึ้น หรือมีอุปสรรคใดๆ ที่เป็นปัจจัยคอยขัดขวาง เช่น ภูมิประเทศ สภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ทางสังคม ฐานะทางครอบครัว

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

การเปรียบเทียบอริยมรรคในทางพระพุทธศาสนากับแนวคิดหรือหลักปฏิบัติตนของศาสนาอื่น

บรรณานุกรม

พระพงษ์ยุทธ กำจายฤทธิ์ ธาณี สุวรรณประทีป สุภีร์ ทุมทอง. (2566). “วิเคราะห์การปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 เพื่อการบรรลุธรรม”. วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย. 5 (4) : 945-958.

พระมหาศพร สุมุฑุโก. (2563). “ศึกษาวิเคราะห์มรรควิธีตามหลักโพธิปักขิยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาเมธีนา ถาวโร (ไชยอุดม). (2558). “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระวังคีส์เถระ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาอดุลย์ ยโสธโร (บุตรตะเคียน). (2548). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบัณฑิตะกับการบรรลุธรรม”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระโมคคัลลานเถระ. (2557). คัมภีร์อภิธานวรรณนา. แปลโดย พระมหาสมปอง มุทิโต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์พิมพ์ตั้ง.

พระอุปติสสเถระ. (2541). **วิมุตติมรรค**. แปลโดย พระราชวรมณี (ประยูร ธรรมจิตโต) และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2561). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

สินชัย วงษ์จำนงค์. (2548). “การศึกษาคติภพของคฤหัสถ์ผู้เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.